

Bilgi Notu: İran Meclis Seçimleri ve Ülkenin Siyasi Geleceği

Hazırlayan: Ata Mert Aladağ

İran, 21 Şubat 2020 tarihinde İslami Cumhuriyet'in kurulduğu 1979 yılından bu yana 11. meclis seçimlerini gerçekleştirmiştir. Yüzde 42.57'lik bir katılım oranı ile İran İslami Cumhuriyet tarihinin en düşük katılımlı seçimi olarak kayda geçen seçimler, Dini Lider Ali Hamaney'e sadık olarak nitelendirilen ve seçimlere "Başı Dik İran" listesiyle giren muhafazakâr kanadın mecliste ezici bir çoğunluğu kazanmasıyla sonuçlanmıştır.¹ Toplam 290 koltuğun bulunduğu İslami Şura Meclisi'nde muhafazakârların 191 koltuk, bağımsız adayların 34 koltuk, reformcuların ise yalnızca 16 koltuk kazanmasıyla² ortaya çıkan yeni meclis yapısının, ülkenin iç ve dış politikasının nasıl şekilleneceği konusunda önemli bir rol oynaması beklenmektedir.

İslami Şura Meclisi'nin İran siyasi sistemi içerisindeki ağırlığı Muhafız Konseyi veya Dini Lider makamı gibi seçilmemiş kurumların yetkileriyle karşılaştırıldığında önemli ölçüde geride kalsa da, meclis seçimleri mevcut yönetime halkın bakış açısını ve ülkenin siyasi geleceğini değerlendirmek açısından önemli veriler sunmaktadır.

2013 yılında, ılımlı olarak tabir edilen Hasan Ruhani'nin Cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlayan siyasi değişim süreci çerçevesinde Batı ülkeleriyle ilişkiler tamir aşamasına girmiş, 2015 yılında Kapsamlı Ortak Eylem Planı (İran nükleer anlaşması) imzalanmış ve ekonomik yaptırımlar yavaş yavaş kaldırılmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında, 2016 yılında yüzde 60 civarı katılım oranı ile gerçekleştirilen meclis seçimlerinde reformcu-ılımlı kanada mensup siyasiler mecliste çoğunluğu ve başkent Tahran'ı temsil eden 30 koltuğun tamamını kazanmıştır. Fakat bu değişim süreci, son yıllardaki ulusal-bölgesel siyasi gelişmeler ve bilhassa ABD Başkanı Donald Trump'ın İran ilişkilerine yaklaşımı sonucu sekteye uğramıştır. Trump, 2018 yılında ABD'nin nükleer anlaşmadan çekildiğini duyurmuş ve İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar ve izolasyon kademeli olarak artmaya başlamıştır. ABD'nin, İran ile ilişkilerin yumuşamasının temel sebeplerinden biri olan bu anlaşmadan çekilmeye karar vermesiyle tekrar gerilmeye başlayan ilişkiler, 2019 yılında Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin ABD tarafından öldürülmesiyle kopma noktasına gelmiştir.

¹ <https://www.aljazeera.com/news/2020/02/iranians-head-polls-pick-parliament-uncertainty-200220234003272.html>

² <https://www.thenational.ae/world/iran-elections-hardliners-win-all-30-parliament-seats-for-tehran-1.983211>

Gerilim sonrası ABD tarafından uygulanan yaptırımlar sonucu İran'da enflasyon yüzde 33.5'e ulaşmış, ekonomik büyüme oranı ise yüzde 6 civarında azalmıştır.³ İran halkı, 2019 yılının Kasım ayında, ekonomik krizin günlük yaşamlarını derinden etkilemesi sebebiyle İslami Cumhuriyet tarihinin en büyük çaplı eylemlerini gerçekleştirmiştir. Birçok kaynağa göre protestoların bastırılması için İran kolluk kuvvetleri tarafından yapılan şiddetli müdahaleler sonucunda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş ve binlerce kişi yaralanmıştır.⁴ Ayrıca, İran'ın, Tahran'dan Kiev'e giden Ukrayna uçağını bir seyir füzesi olduğu ihtimali üzerine düşürmesi ve bu eylemi ilk başta örtbas etmeye çalışması, hükümetin şeffaflığına ve meşruiyetine hem uluslararası kamuoyunun hem de halkın gözünde gölge düşüren bir başka gelişme olmuştur.⁵

Bahsedilen gelişmelerin, ABD yaptırımlarının ve İran ekonomik sisteminin yarattığı krizler hükümet tarafından etkin bir biçimde yönetilememiş ve ABD ile ilişkiler muhafazakârların Batı karşıtı sert söylemini destekleyecek biçimde evrilmiştir. Dolayısıyla, 2020 seçimlerine girilirken İran'da hakim olan sosyal ve siyasi atmosfer 2016 yılıyla kıyaslandığında keskin bir farklılık arz etmeye başlamıştır. Bu atmosferde gerçekleşen meclis seçimleri sonucunda, muhafazakârlar mecliste çoğunluğun yanı sıra Tahran'ı temsil eden koltukların tamamını da kazanmışlardır. Tahran'da 1 milyondan fazla oy alarak muhafazakâr listenin başını çeken⁶ İran Devrim Muhafızları Ordusu'nun eski Hava Kuvvetleri Komutanı ve eski Tahran valisi Muhammed Bager Galibaf'ın meclis başkanı olması beklenmektedir.⁷

Muhafazakâr kanadın bu düzeyde bir zafer elde etmesinin en önemli sebeplerinden biri olarak seçimlere katılım oranı gösterilmektedir. Oranın bu denli düşük olması, genel olarak Ruhani hükümeti ile halk arasındaki mesafenin gittikçe açılmasına, reformcuların seçime bir blok olarak girmemesine ve İran'da seçimlerin adil ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmediği algısının halk arasında yaygın olmasına atfedilmektedir.⁸ Meclisten geçen yasaları ve seçim adaylıklarını onaylama veya veto etme yetkisi olan Muhafız Konseyi'nin seçimler öncesinde aldığı kararlar bu algının güçlenmesinde etkili olmuştur. Toplam 12 üyesi olan ve 6 üyesi doğrudan Dini Lider Ali Hamaney tarafından atanan Muhafız Konseyi, 1979 İslam Devrimi değerlerine fikrî sadakatleri yeterli olmadığı gerekçesiyle reformcu olarak nitelendirilen 7.000 civarı siyasinin adaylıklarını reddetmiş ve halihazırda meclis üyesi olan 90 milletvekilinin de

³ <https://financialtribune.com/articles/domestic-economy/101941/un-forecasts-irans-economy-to-shrink-27-in-2020>

⁴ <https://www.reuters.com/article/us-iran-protests-toll/opposition-website-says-at-least-631-killed-in-iran-unrest-idUSKBN1Z1152>

⁵ <https://www.nytimes.com/2020/01/26/world/middleeast/iran-plane-crash-coverup.html>

⁶ <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/factbox-the-outcome-of-irans-2020-parliamentary-elections/>

⁷ <https://www.nytimes.com/2020/02/25/opinion/iran-election.html>

⁸ <https://www.aljazeera.com/news/2020/02/iran-conservatives-prevail-polls-marked-turnout-200223164925986.html>

seçimlere katılmasını engellemiştir.⁹ Reformist Politika Konseyi, bu kararlar üzerine 22 Ocak tarihinde yaptığı açıklamada seçimlerin adil olmadığını ve “sonuçların bugünden belli olduğunu” ileri sürmüştü, bu kanada mensup birçok lider de İran halkını seçimleri boykot etmeye çağırmıştır.¹⁰ Muhalif seçmenlerin bir kısmı daha önce de reformcu-ılımlı adayların Muhafız Konseyi tarafından veto edilmesine tepki olarak seçimleri boykot etmiş, fakat bu yöntem genellikle muhafazakârların seçimleri kazanma ihtimalini artıran bir etken olmuştur.¹¹

Söz konusu gelişmelerin yanı sıra, seçime kısa bir süre kala koronavirüs salgınının İran’a ulaşması sonucu oluşan korkunun da seçimlere katılımı etkilediği belirtilmektedir.¹² Halihazırda kapsamlı bir siyasi ve ekonomik izolasyon tecrübe etmekte olan İran’a koronavirüs salgınının ulaşması, komşularının sınır kapılarını kapatmasına ve birçok ülkenin İran ile hava yolu taşımacılığını durdurmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla İran, coğrafi anlamda da izole hale gelmiştir. Ayrıca, seçimlerin hemen ardından ABD, Muhafız Konseyi’nin 5 üyesine reformcu-ılımlı siyasilerin adaylıklarının haksız bir şekilde veto edilmesi sebebiyle yaptırım uygulayacağını açıklamış, uluslararası mali suçlarla mücadele birimi Mali Eylem Görev Gücü de İran’ı tekrar kara listeye almış ve İran’ın finansal anlamda dünyayla bütünleşmesi iyice zorlaşmıştır.¹³

Seçim sonuçları aynı zamanda Hamaney’nin Dini Lider makamından yaş ve sağlık sebepleriyle yakın zamanda ayrılması halinde tetiklenecek geçiş sürecinin anayasal çerçevesinin muhafazakâr tarafından hazırlanmasına da zemin hazırlayacaktır.¹⁴ Özellikle dış politikada sert tutumlu bir kişinin Hamaney’nin yerini alması beklendiği için, İran’ın ABD ilişkilerine gelecekte yapıcı bir şekilde yaklaşması pek mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede, ekonomik yaptırımların ve izolasyon sürecinin devam etmesi beklenmektedir. Ayrıca, seçimler sonucunda ortaya çıkan yeni meclis yapısının, 2021 yılında gerçekleşecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhafazakârların kazanma ihtimalini artıracak da düşünülmektedir.¹⁵ Sonuç olarak, 1979’dan beri İran’da gerçekleşen seçimlerin bazıları toplumun arzu ettiği siyasi değişimlere zemin hazırlamış olsa da, 21 Ocak seçimlerinin sonuçları ve son gelişmeler İran halkı ile hükümet arasındaki mesafenin giderek açılacağına, uluslararası siyasi dengeler değişmediği takdirde Batı ile yaşanmakta olan gerginliğin artacağına ve İran’daki ekonomik durumun daha da kötüye gideceğine işaret etmektedir.

⁹ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iran-da-meclis-secimleri-sonrasi-mesruiyet-krizi-derinlesiyor/1743146>

¹⁰ Ibid

¹¹ <https://www.nytimes.com/2020/02/25/opinion/iran-election.html>

¹² <https://foreignpolicy.com/2020/02/21/low-turnout-could-help-hardliners-in-irans-election/>

¹³ <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/iran-da-meclis-secimleri-sonrasi-mesruiyet-krizi-derinlesiyor/1743146>

¹⁴ <https://www.nytimes.com/2020/02/25/opinion/iran-election.html?auth=login-email&login=email>

¹⁵ https://www.bozemandailychronicle.com/ap_news/iran-s-hardliners-win-election-by-large-margin-mehr-says/article_1aea46d5-6354-58a5-8c92-a7fe1b67840f.html